

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Philippi Clüveri[i] Germaniæ Antiquæ Libri tres

Clüver, Philipp

Lugduni Batavorum, 1631

Cap. XLIII. De militiâ. ubi primùm de bellorum studio, & quotidiano armorum usu; item de bellicæ fortitudinis dignitate; & de disciplinâ militari.

urn:nbn:de:hbz:466:1-44541

Non enim hoc ad adulteras refero: sed ad eas, quæ adhuc injuges, vulgò tamen se vulgabant. At vereor ego, uti satis rectè. Quasi verò maritatarum non æquè diceretur vulgari pudicitia. De nuptis ista loqui auctorem, convincunt præcedentia; sed magis consequentia, quæ sunt hujusmodi: *Melius quidem adhuc eæ civitates, in quibus tantum virgines nubunt, & cum spe votoque uxoris semel transigitur.* Ex quibus satis clarè patet, jam antea auctorem fecisse mentionem earum, quæ bis nupserint. Vbi autem hoc, nisi in his verbis: *publicata enim pudicitia nulla venia, non formâ, non etate, non opibus maritum invenerit.* nempe secundum; ubi à primo ob adulterium repudiata fuerit. Hic igitur verus est atq; germanus verborum Taciti sensus. Ceterò eandem ferè prostituta virginis adulteriique pœnam posterioribus quoque temporibus in Germaniâ mansisse, ostendit Bonifacius archiepiscopus, in epistolâ ad Ethelbaldum, Anglorum regem. *In antiquâ, inquit, Saxonîâ (id est, in Germanicâ Saxoniâ: nam nova erat in Britannîâ, Saxonibus eò transgressis) ubi nulla Christi cognitio, si virgo in maternâ domo, vel maritata sub conjuge sit adulterata; manu propria strangulatam cremant: aut cingulo tenus vestibus abscissis, flagellant eam caste matrone, & de villâ in villam missa occurrunt novæ flagellantes, & cultellis pungunt, donec interimant.* Certè paucissima fuisse adulteria necesse est, ubi tam præsens, tam severa, tamque rigida pœna. Hæc tamen barbarorum consuetudo propius ad divinum præceptum accedebat, quod de vulgata tam virginum quam nuptiarum pudicitia per Mosen populo suo olim dedit Deus; quam istud multarum nunc Christiani nominis gentium jus, quo adulteria, etiam sæpius iterata, ridentur magis, quam puniuntur; quoque *corrumpere & corrumpi, sæculum vocare licet.* *publicata* quidpè pudicitia haud minùs nunc illuc præsens venia, quam apud priscos nostros Germanos præsens pœna. Non minùs verum, quam egregium est dictum illud Theoderici, Gothorum regis, quod, super eadem re pronuntiatum, refert Cassiodorus, variar. lib. v, epist. xxxii, hujusmodi: *Omne matrimonium incertum relinquitur, si in tantâ reverentiâ sine aliquo terrore peccetur.* Gravissimum est ipsius Dei præceptum in Levitico, c. xx, v. x: *Vir qui adulterabit cum uxore alicujus qui adulteravit uxorem proximi sui, omnino morte plectitur adulter ipse & adultera.* item deuter. c. xxii, v. xxii: *Si quis deprehendatur cubans cum muliere maritata marito, omnino morientur pariter ambo; vir, qui cubavit cum muliere, & mulier ipsa. sic sustuleris malum è medio tui.* Sed, inveniunt, neque Christus Iesus adulteram, ad se adductam, puniendam pronuntia-
vit. Egregii sanè sacræ scripturæ interpretes, quasi verò non ipsius Christi sint verba, apud divum Ioannem in euangelio, cap. iii, v. xvii: *Non enim misit deus filium suum in mundum, ut damnet eum; sed ut servet mundum per eum.* & cap. xii, v. xlvi: *Non veni, ut damnem mundum; sed ut servem mundum.* Verùm viderint nostri sive latores, sive vindices legum, quid in novissimo illo iudicio responderint de officio suo ipsi Christo.

C A P. XLIII.

De militiâ. ubi primùm de bellorum studio, & quotidiano armorum usu; item de bellicæ fortitudinis dignitate; & de disciplinâ militari.

HA C T E N U S, domi in pace quæ fuerit priscis Germanis vivendi ratio atque disciplina, impensâ, quantum fieri potuit, operâ demonstravimus. in bello quas habuerint consuetudines ritusque, nunc deinceps videndum. Quantus autem iis fuerit belli amor, quantum armorum studium, facilè colligitur ex his auctoris nostri verbis, in libro de Germaniâ perscriptis: *Si civitas, in quâ orti sunt, longâ pace & otio torpeat; plerique nobilium adolescentium petant ultro eas nationes, quæ tum bellum aliquod gerunt, quia & ingrata genti quies, & facilius inter ancipitia clarescunt; magnumque comitatum non nisi vi belloque tueantur. exigunt enim principis sui liberalitate illum bellatorem equum, illam cruentam victricemque frameam. nam epula, & quamquam incomiti, largi tamen apparatus, pro stipendio cedunt. materia munificentie per bella & raptus. Nec arare terram, aut expectare annum tam facile persuaseris, quam vocare hostes, & vulnera mereri. pigrum quin imò & iners videtur, sudore acquirere, quod possis sanguine parare. Quotiens bella non incunt, multum venatibus, plus per otium transigunt, dediti somno ciboque. fortissimus quisque ac bellicosissimus, nihil agens, delegatâ domus & penatium & agrorum curâ feminis, senibus, & infirmissimo cuiq; ex familiâ, ipsi bebent: mirâ diversitate naturæ; cum iidem homines sic ament inertiam, & oderint quietem.* His adde, quæ Iulius Cæsar, belli Gall. comment. vi, de eisdem scribit Germanis: *Civitatibus maxima laus est, quàm latissimas circum se vastatis finibus solitudines habere. hoc proprium virtutis existimant, expulsos agris finitimos cedere, neque quemquam prope se audere consistere.* & comment. iv:

Publicè maximam putant esse laudem, quàm latissimè à suis finibus vacare agros. hac re significari, magnum numerum civitatum suam vim sustinere non potuisse. item, quæ noster innuit, anal. lib. XIII. Eadem estate inter Hermunduros Catosque certatum, magno prælio, dum flumen gignendo sale secundum, & conterminum, vi trahunt: super libidinem cuncta armis agendi, religione instra, eos maximè locos propinquare cælo, precesque mortalium à deis nusquam propius audiri. cui adfimile illud Gallorum in Italià, apud Livium lib. v. Romanis, inquit, quarentibus, ecquid in Hetrurià rei Gallis esset, cum illi, se in armis jus ferre, & omnia fortium virorum esse, ferociter dicerent. Adde item, quæ Tacitus, eodem libro de Germanià, super matrimoniis refert: Dotem non uxor marito, sed uxori maritus offert. Interfunt parentes & propinqui, ac munera probant: munera, non ad delicias muliebres quasita, nec quibus nova nupta comatur, sed boves 10 & frenatum equum, & scutum cum frameâ gladioque. in hac munera uxor accipitur: atque in vicem ipsa armorum aliquid viro affert. hoc maximum vinculum, hæc arcana sacra, hos conjugales deos arbitrantur. ne se mulier extra virtutum cogitationes, extrag. bellorum casus putet, ipsi incipientis matrimonii auspiciis admonetur, venire se laborum periculorumq. sociam, idem in pace, idem in prælio passuram, ausuramq. hoc juncti boves, hoc paratus equus, hoc data arma denuntiant. Sed brevius, clariusque Cæsar, dicto comment. vi, paulo ante ea quæ suprâ retuli: Vita omnis in venationibus, atque in studiis rei militaris consistit. & Seneca, lib. i de irâ, cap. xi: Germanis quid animosius? quid ad incursum acrius? quid armorum cupidius? quibus innascuntur, innutriunturque; quorum unicùm illis cura est, in alia negligentibus. Idem, de Germanorum consanguineis, Hispanicâ gente Cantabris, Silius Italicus, lib. III, his versibus: 20

Mirus amor populo, cum pigra incanuit atas,
Imbelleis jam dudum annos prævertere saxo:
Nec vitam sine Marte pati. quidpe omnis in armis
Lucis causa sita, & damnatum vivere paci.

Et eodem libro postea, de aliâ Hispanorum natione Gallæcis:

— Miste dives Gallæcia pubem,
Barbara nunc patriis ululantem carmina lingvis;
Nunc pedis alterno percussa verbera terra
Ad numerum resonas gaudentem plaudere cetras.
Hæc requies ludusque viris, ea sacra voluptas:
Cetera femineus peragit labor. addere sulco
Semina, & impresso tellurem vertere aratro,
Segne viris. quidquid duro sine Marte gerendum est,
Callæici conjunx obit irrequieta mariti. 30

Item postea, lib. v III, de Gallis:

— Narebant, eade sine ullâ
(Insolitum sibi) bella geri: siccasque cruore
Inter tela siti Mavortis hebescere dextras.

In universum æstimanti, omnis Germanorum vita nil nisi militia fuit. cujus usus ubi defuit, omnis exercitatio corporum simul & armorum exigebatur in venatu: qui & ipse belli quædam 40 imago, ac species. Atque hinc factum, uti nihil, neque publica, neque privata rei, nisi armati egerint; teste Tacito, in libro suprâ dicto. Lucianus, in dialogo de gymnasiis, Solonem introducit, hæc de Scytharum gente loquentem: ῥ' μείζῃ ὀνησιώσῃ, ἐν ὁποῖοις αἰεὶ βιῶντες. τό τε γὰρ ἐν ἀφειδίῳ οἰκῆν, ῥάδιον ἐς Περσικὴν, ἢ οἱ πολέμοι μάλα πολλοί. ἢ ἀθλοῖν, ὅποτε ἕως Περσῶν, καὶ μάλιστα κατὰ τὰς ἀκροτάτους ἀμαζῶν, φοβόσθην. id est: Vobis ignoscendum est, perpetuò in armis viventibus. vivere enim in loco aperto atque incustodito, faciliè insidiis obnoxium; & hostium admodum numerosa est copia: neque illud certum, quo tempore ad assistens quispiam, dormientem, è plastro pertractum, jugulet. Quæ res in Germanis quoque nostris causa videri poterat perpetuæ armorum gestationis; ut quibus nihil satis custoditum, nihil tutum, pauper- 50 culas vileisque habitantibus casus. verùm hi non tam ob metum, ne quis, de subito irrum- pens, dormientem jugulareret, aut imprudentem opprimeret, armis perpetuò instructi fuerunt; quàm uti iis, quotidiano continuoque usu adfuefacti, eò dexterius in bello uterentur: quemadmodum idem mos hodièque apud Suetos, Alemannorum progeniem, durat. Verùm tamen, dictum militaris vitæ studium non peculiare fuit unis Germanis, folisque proprium; sed omnibus pariter Celtis initio commune: sed & Sarmatis, ac Scythis, adeoque cunctis nationibus barbaris. quod, à Nino, primo omnium mortalium post terrarum inundationem venatore juxtâ ac bellatore, acceptum, in suâ quæque terrâ instituerunt; perpetuòque exercuerunt, donec mitiores, alii post alios, didicere mores, primi, à Deo

à Deo ipso, rerum omnium auctore, Hebraei; ab his deinde Aegyptii, ac Syrii, à quibus Græci, à Græcis Itali; & ab his utrisque Celtarum partes Illyrii, Hispani, Galli, atque Britannii. Germani verò, multis etiam sæculis post, eisdem vivere moribus, quibus ab initio imbuti fuerunt, quibusque barbaras etiamnum in remotis transmarinisque terris agere nationes, bella inter sese atque latrocinia continenter exercentes, vulgò notum est. At quum unus hic vivendi in armis atque ex armis mos maximè apud cunctos Germanos probatus fuerit; eum præstantissimum omnium existimatum fuisse, qui optimè iis ac strenuissimè usus sit, omnino necesse est. Hinc istud auctoris nostri, de conciliis, eodem libro de Germaniâ: *Mox rex, vel princeps, prout etas cuique, prout nobilitas, prout decus bellorum, prout facultas est, audiuntur.* Sed meliùs Posidonius de Gallis, Germanorum consanguineis, apud Athenæum, lib. IV, cap. XIII: *Ὁ πᾶν ἡ ἀλλοτρίων ἀνδραγαθῶν, καθύπερθε ἐν κινδύῳ· μὴ δὲ ὁ κἀγὼς, ὡς αὐτὸν φησὶν ἡ χερσὶν, ἀλλὰ φέρων τὰ ἄλλα ἢ καὶ τὸ πολυμυλίῳ ἑξέρχων, ἢ καὶ τὸ ἡμῶν, ἢ καὶ ἀλλῶν.* id est: *Convivia ad carnam si complures convenient, in orbem considunt, in medio verò præstantissimi est sedes, veluti totius cætus principis; qui vel bellicâ dexteritate, vel nobilitate generis, vel divitiis ceteros anteit.* Vbi & nobilitate bellica strenuitas præfertur. Hinc etiam optimæ carniū portiones omnium bellicâ virtute præstantissimo in conviviis adponebantur; ut supra, cap. XVII, monstratum. Quin & ipsa nobilitatis dignatio, ut cap. XV docui, & omnes honorum muniōrumque tituli ex nullâ aliâ re, quàm ex bellorum decore, originem capiebant; ut fufius infra, cap. XLVI, ostendam. At in tanto armorum bellorumque studio ac dignitate, quàm exigua ipsis penèque nulla fuerit, ut hominibus barbaris, omniumque rerum ignavis, disciplina militaris, passim innuunt rerum auctores. Fl. Vegetius, de re militari, lib. I, cap. I: *In omni prælio non tam multitudo, & virtus indocta, quàm ars & exercitium solent præstare victoriam. nullâ enim aliâ re videmus populum Romanum orbem subegisse terrarum, nisi armorum exercitio, disciplinâ castrorum, usūque militiae. Quid enim adversus Gallorum multitudinem paucitas Romana valuisset? quid adversus Germanorum proceritatem brevitatis potuisset audere? Hispanos quidem non tantum numero, sed etiam viribus corporum nostris præstitisse, manifestum est. Afrorum dolis atque divitiis semper impares fuimus. Græcorum artibus prudentiâque nos vincti, nemo unquam dubitavit. Sed adversus omnia profuit tyronem solerter eligere; jus (ut ita dixerim) armorum docere; quotidiano exercitio roborare; quæcumque evenire in acie atque in præliis possint, omnia in campestri meditatione prænoscere; se verè in desides vindicare. scientia enim rei bellicæ dimicandi nutrit audaciam. nemo facere meruit quod se benè didicisse confidit. etenim in certamine bellorum, exercitata paucitas ad victoriam promptior: rudis & indocta multitudo opposita semper ad cadem. Ἐστὶ δὲ σφίσις δέξ, βίσις ἐργον εἶδῖν, inquit Herodotus, lib. III: id est: Vbi opus prudentiâ, ibi vi agere nihil proficit.* At Germanis nostris nulla prudentia militaris, nulla disciplina. vi omnia, iracundiâ, atque impetu agebant, sine certis imperiis, sine ducibus. Seneca, loco prædicto: *Quid Cimbrorum Teutonorumque tot millia, superfusa Alpibus, ita sustulit, ut tantæ cladis notitiam ad suos non nuntius, sed fama pertulerit, nisi quòd erat illis ira pro virtute? quæ, ut aliquando perculit stravitque obvia, ita sæpius sibi exitio est. Germanis quid est animosus? quid ad incursum acris? quid armorum cupidus? quibus innascuntur innutriunturque; quorum unicam illis cura est, in alia negligentibus. quid induratus ad omnem patientiam? ut quibus magnâ ex parte non tegumenta corporum provisâ sunt, non suffugia adversus perpetuum cæli rigorem. Hos tamen Hispani, Galli, & Asia Syriæque molles bello viri, antequàm legio visatur, cadunt, ob nullam rem aliam opportunos, quàm ob iracundiam. Age dum illis corporibus, illis armis, delicias, luxum, opes ignorantibus, da rationem, da disciplinam; ut nihil amplius dicam, necesse erit nobis certè mores Romanos repetere. Ex silvis maximè insidiosos fuisse, apud alios auctores reperio. Frontinus, strategem. lib. I, cap. III: *Imperator Caesar Domitianus Augustus, cum Germani more suo è saltibus & obscuris latebris subinde impugnarent nostros, tutumque regressum in profunda silvarum haberent, militibus per cxxx millia passum actis, non mutavit tantum statum belli, sed subiecit ditioni sua hostes, quorum refugia nudaverat. Noster, annal. lib. I: *Arminius, colligi suos, & propinquare silvis monitos, vertit repente: mox signum prorumpendi dedit iis, quos per saltus occultaverat. & paullo post: Circum silvæ paulatim adclines: quas tum Arminius implevit, compendiis viarum & cito agmine onustum sarcinis armisque militem cum antevenisset. & eodem libro antea: *Excivit ea cades Brueteros, Tubantes, Vsespetes: saltusque, per quos exercitui regressus, insedere. & mox: Sed hostes, donec agmen per saltus porrigeretur, immoti; dein latera & frontem modicè adsultantes, totâ vi novissimos incurrere.* Aliis etiam hoc commune fuisse Celtis, è Gallorum exemplo disco: de quibus ita Polybius, lib. III: *Οἱ δὲ Γαλλοὶ πρὸς ἑαυτοὺς ὑλάδεις τῶν αὐτῶν ἀπόπλιος εἶχον, ἀλλὰ τὸ σὺν κελτῶν ἀεὶ ἕθεναι τὰς ἐνέδρας ἐν τοῖς ποταμοῖς χωρτοῖς.* id est: Ro-***

mani omnia silvosa loca suspectabant, eò quòd Galli ad insidiandum ea semper deligunt. Crebris tamen, jam inde ab Augusti Cæsaris temporibus, adversus Romanos bellis aliquid disciplinæ tandem addidicerunt Germani. Auctor noster, annal. lib. 11, de prælio inter Arminium Cheruscum, & Maroboduum Marcomannum: *Diriguntur acies, pari utrimque spes nec, ut olim apud Germanos, vagis incurfibus, aut disjectas per catervas. quippe, longâ adversus nos militiâ, insueverant sequi signa, subsidiis firmari, dicta imperatorum accipere.* De eodem Maroboduo ita Velleius Paterculus, lib. 11: *Imperium, perpetuis exercitiis penè ad Romanâ disciplinâ formam redactum, brevi in eminens & nostro quoque imperio timendum perduxit fastigium. exercitum, quem LXX millium peditum, IV equitum fecerat, assiduis adversus finitimos bellis exercendo, majori, quàm quod habebat, operi præparabat.* De Chattorum gente ita noster, in libro de Germaniâ: *Multum, ut inter Germanos, id est, ut est captus Germanorum, rationis ac solertia: præponere electos, audire præpositos, nosse ordines, intelligere occasiones, differre impetus, disponere diem, vallare noctem, fortunam inter dubia, virtutem inter certa numerare: quodque rarissimum, nec nisi ratione disciplinâ concessum, plus reponere in duce, quàm in exercitu; omne robur in pedite: quem super arma ferramentis quoque & copiis onerant. alios ad prælium ire videas, Catos ad bellum. vari excursus, & fortuita pugna. Equestrium sanè virium id proprium: citò parare victoriam, citò cedere. velocitas juxta formidinem, contatio propior constantiâ est.* Atque hanc disciplinam Chatti jam Trajano Romanis imperitante habuere.

C A P. XLIV.

De variis armorum telorumque generibus.

BELLANDI igitur priscorum Germanorum morem modumque uti commodè ac ritè describam, armorum genera primo loco indicanda erunt. In his pleraque ex communi omnium gentium ritu. unde certissimum documentum, ex Asiâ nostros in suam detulisse ea Celticam; ut & aliæ gentes ex eadem in suas quæque terras. nam quòd Herodorus, lib. IV, ex Aegypto ait primò clypei galeæque usum in Græciam deportatum, id opidò falsum est. quamquàm ipse Herodotus, lib. 1, armorum bellorum inventum tradit esse Carum: quibus & Strabo nonnulla adscribit, lib. XIV; & item Plinius, lib. VII, cap. LVI. quorum hic alia aliis auctoribus. Verùm, quum antiquissimo illo bellandi pugnandique more, quem Herculi adscribunt veteres, & olim pleræque gentes usi sint, & nunc etiam Americani in extero orbe eo utantur; certum est, hæc omnia ante gentium in tam diversas & longè inter se remotas terras dispersionem fuisse inventa.

Sed armorum alia sunt, quibus corpus protegitur adversus hostium ictus; alia, quibus hostis feritur. Illorum rursus alia corpori, veluti tegmina adhærent; alia manibus gestantur. De corpori hærentibus sic auctor, in libro de Germaniâ: *Paucis lorica: vix uni alterive cassis, aut galea. & paullo antè: Nudi, aut sagulo leves pugnant.* In pace cunctos, qui virilem ætatem attigissent, aut sagulo, aut rhenone. aut ferinâ pelle, aut denique arborum libris fuisse tectos, supra, cap. XVI, ostensum est. in bello cur quidam omnino nudi pugnare voluerint, rationem reddunt Cæsari Galli apud Polybium, lib. 11, in pugna adversus Romanos in Italiâ commissâ: *Οἱ μὲν ἐν Ἰσμβροῖς & Βοιοῖσι τὰς ἀσπίδας ἔχουσιν, & οὐδὲν ἄλλο τῶν σιγῶν πρὸς αὐτὸς ἐξήματα. οἱ δὲ Γαυροὶ δὲ τε τὸ Φιλοδοξίαν, & τὸ Ζάροσθον τὰς ἀσπίδας, γυμνοὶ μὲν αὐτῶν τὸ ὄπλων πρῶτον τὸ δυνάμειος κατήσθαι, ὑπολαβόντες ἕτως ἐσθλὴν περικλυτωτοί, δὲ τὸ ἰσθμὸς τὸ πῶον βασιλῆος ἐμπλέκεσθαι τοῖς ἰμφάμασι, & ἀσπίδας τὸ ὄπλων χρεῖαν.* Hoc est: *Ad pugnam Infubres & Boji braccati & levioribus sagulis contecti prodire. Cæsatarum verò tanta fuit vanitas, tantaque confidentia, uti, braccis sagisque abjectis, nudi, cum solis armis, primores ordines occuparent; hac ratione quàm expeditissimos fore sese rati, quum senticeta alicubi essent, qua, dependentibus laciniis ac vinculis adhærentia, armorum usum impedirent.* Ut igitur hi Galli, sic Germanorum nostrorum multi corpus omnino fuerunt intecti. quod præter Tacitum Dio quoque testatur, lib. XXXVII, Cæsaris orationem ad militeis, cum Ariovisto prælium inuito, habitam referens: *Τὸς οὐκ οἶδεν, ὅτι ἡμεῖς ἰθὺς & πᾶσι ὁμοίως τὸ σῶμα ἀσπίσμεθα· ἐκείνοι δὲ ἀπὸ γυμνοὶ τὸ πᾶσι εἶσιν.* id est: *Quis nescit, nos totum corpus armatos esse; illos verò plerumque nudos.* Quamquàm hoc ad eos quoque referri possit, qui sagulis tantum velabantur: quorum varia genera prædicto cap. XVI descripsi. Levibus in bello usos, ex Infubrium-Bojorumque patet exemplo. Quidam verò, loco sagulorum, ferinis utebantur, ut in pace, pellibus. de Germaniciano quidpe Romanorum exercitu sic auctor noster, in histor. lib. 11: *Tergis ferarum, & ingentibus telis horrentes.* prætereaque exemplum est Germanici Cæsaris, Romani exercitus in Germaniâ ducis, annal. lib. 11; quod supra, dicto cap. XVI, retuli: